

GENÇLERE KAYNAK KİTAP NİTELİĞİNDE ESKİ HARFLİ BİR MECMUA: MECMÛ‘A-İ NEVRESİDEGÂN’ AN OTTOMAN TURKISH PERIODICAL AS A SOURCE BOOK FOR YOUTH: ‘MECMÛ‘A-İ NEVRESİDEGÂN’

Şerife AKPINAR *

Aliye Nur ERCAN GÜVEN **

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sakpinar07@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2821-517X
Konya/TÜRKİYE

** Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, anercan@ogu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3646-0231
Eskişehir/TÜRKİYE

Öz

Mecmû ‘a-i Nevresîdegân, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde (1298/1882) İstanbul’da gençler için çıkarılmış olan bir süreli yayındır. Mecmua, kendilerini “Rüfekâ-yı selâse-yi tahririyye” imzasıyla tanıtan H. Tayfur, A. Âsaf ve A. Vasfi adlı üç genç arkadaş tarafından çıkarılmış ve iki kuruştan satışa sunulmuştur. Üç ayrı kütüphanede nüshaları bulunan mecmuanın sadece iki sayısına rastlanır. Her iki sayı da dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; mütenevvi ‘a, ilm-i hesap, coğrafya ve tarihtir. Sayıları otuz iki sayfadan oluşan mecmuanın her bölümüne sekizer sayfa ayrılmıştır. Mecmuanın tasarımına bakıldığında bir süreli yayından çok kitap bölümleri gibi planlandığı görülmektedir. Mecmû ‘a-i Nevresîdegân, tek sütun olarak tasarlanmıştır. Mecmû ‘a-i Nevresîdegân’ı gençler/çocuklar için çıkarılan diğer süreli yayınlardan ayıran temel özellikler; yardımcı kaynak niteliğinde birer kitap olarak toplanabilecek dört ayrı ilimden oluşması ve mecmuanın, mekteplerdeki eğitimin bir tamamlayıcısı, destekleyicisi niteliğinde olmasıdır. Bu makale ile gençler/çocuklar için çıkarılan süreli yayınlarda arasında adımda “mecmua” kelimesini ilk kullanan, Mecmû ‘a-i Nevresîdegân tanıtılarak ilgilenenlerin dikkatine sunulmuştur.

Abstract

Mecmû ‘a-i Nevresîdegân was a periodical published for children/youth in Istanbul in the last period of the Ottoman Empire (1298/1882). The periodical was published by three young friends named H. Tayfur, A. Âsaf and A. Vasfi, who introduced themselves with the signature “Rüfekâ-yı selâse-yi tahririyye” and was offered for sale for two piasters. There are only two issues of the periodical, copies of which are displayed in three different libraries. Both issues comprise four sections. These four sections are diversified subjects, calculus, geography, and history. Eight pages are allocated to each section of the periodical, which consists of thirty-two pages. When we look at the design of the periodical, it is seen that it was planned more like book chapters than a periodical. Mecmû ‘a-i Nevresîdegân was designed as a single column. The main features that distinguish Mecmû ‘a-i Nevresîdegân from other periodicals for children/youth are twofold: it is composed of four different sciences that can be collected as a supplementary source book, and it is possible to see the publication as a supplement and supporter of education in schools. With the article, Mecmû ‘a-i Nevresîdegân, which was the first to use the word “mecmua” in its name, was introduced and presented to the attention of those interested.

Anahtar Kelimeler

Eski harfli çocuk/genç mecmuası, mütenevvi ‘a, ilm-i hesap, coğrafya, tarih

Keywords

Ottoman Turkish children/youth’s periodicals, diversified subjects, calculus, geography, history

Başvuru/Submitted: 27/01/2022

Kabul/Accepted: 24/06/2022

GİRİŞ

Çocuklar ve gençler için özel olarak çıkarılan süreli yayınlar, onların genel kültürünün zenginleştirilmesinde, edebî zevkinin yerleştirilmesinde, okuma ve süreli yayın takip etme alışkanlığının kazandırılmasında önemli bir role sahiptir (Balci, 2014, s. 25). Ayrıca bu yayınlar, “okuldaki derslere yardımcı olmaktan çocuğun aile içindeki yerine, mensubu olduğu milletin dini ve milli değerlerini bilmekten, uygun davranışlar geliştirmeye, bireysel hayattan toplumsal hayata, estetikten bilime çok geniş alanları kapsar ve etkiler.” (Emiroğlu, 2020, s. 155).

Eski harfli çocuk yayınlarının incelenmesi “ilgili dönemde çocuğa bakış, çocuk eğitiminin durumu, pedagojik çalışmaların neler olduğu, edebiyat dünyasının içinde bulunduğu şartlar, sosyal hayat gibi pek çok konuda bilgi edinmek” (Bilge, 2020, s. 468) anlamı taşıdığından önemlidir.

Türk edebiyatında çocuklar için çıkarılan ilk süreli yayın 1869 yılında yayımlanan Mümeyyiz adlı dergidir. Daha sonraki yıllarda, çoğunluğu İstanbul’da olmak üzere farklı şehirlerde (Ankara, Bursa, Erzurum, İzmir, Selânik) yayımlanan ve kimisi (*Çocuklara Mahsus Gazete*, *Çocuklara Rehber*, *Yeni Yol* gibi) uzun bir yayın hayatına sahip olurken kimisi (*Ciddî Karagöz*, *Hür Çocuk*, *Kırlangıç*, *Lâne* gibi) sadece birkaç sayı çıkarılabilen yayınlar ortaya konmuştur.

Bahsi geçen tüm bu yayınların gazete, dergi, mecmua, risale, ceride gibi farklı isimler aldıkları ya da kendilerini bu türlerle nitelendikleri görülmektedir. Hatta bazı yayınlar (*Bizim Mecmua*, *Haftalık Çocuk Gazetesi*, *Küçükler Gazetesi*, *Sevimli Mecmua*) isimlerinde bu sözcüklerden birine yer vererek ne tür bir yayın olduklarını daha net tanımlamıştır. Tüm bu yayınlar içerisinde adında ‘mecmua’ kelimesine yer veren ilk isim Mecmû‘a-i Nevresîdegân olmuştur (Okay, 1999, s. 17). Ancak çalışmamızda da bahsedileceği üzere eserin, mecmuadan çok; öğrencilerin okul derslerine yardımcı bir kaynak niteliği taşıdığını hatta bir “okul dergisi” (Okay, 1998, s. 145) olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Mecmû‘a-i Nevresîdegân

İstanbul’da 1298 (1882) tarihinde yayın hayatına başlayan Mecmû‘a-i Nevresîdegân, eski harfli Türkçe süreli yayınlar toplu kataloğuna göre¹ Millî Kütüphane 1956 SA 313’te kayıtlıdır ve katalogta “Mecmû‘a-i Nevresîdegân. 1298 (1882): 1-4. sayı. Rûfekâ-i selâse-yi tahrîriyye: H. Tayfur - A. Âsaf - A.Vasfi. İstanbul. 8° (Süresi belirsiz)” bilgileriyle yer alır. Mecmuanın, Millî Kütüphane nüshasından başka Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu (HTU No. 0391) ve Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Koleksiyonunda (697/SÖ 1880) da birer nüshası bulunmaktadır. Mecmua incelenirken üç nüshası da temin edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonrasında, Millî Kütüphane ve Seyfettin Özege Koleksiyonundan alınan nüshaların eksik sayfalarının olduğu ve sayıların farklı tasnif edildiği tespit edildiğinden Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’ndan alınan tam metin dikkate alınmıştır.

¹ Mecmuanın katalog bilgileri için bk. (*Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, 1987, s. 160).

Yılmaz'ın verdiği "Çocuk gazeteleri büyük oranda erkek, Müslüman, rüşdiyeli çocuklara hitap etmekle birlikte ahlak yaklaşımları bağlamında kadınlara ve kız çocuklarına da yer vermiştir." (Yılmaz, 2017, s. 58) bilgisine rağmen Mecmû'a-i Nevresîdegân'da özellikle erkek ya da özellikle kız çocuklarına hitap ettiğine dair bir bulgu yoktur. Hatta mecmuanın, ilk sayısında yer alan *Doğru Sözler* başlıklı yazıda, okuyuculara her seslenişte "çocuklar" hitabının tercih edildiği ve bu doğrultuda okuyucularına cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Okay, eski harfli çocuk dergilerinin genelinin kısa bir yayın hayatına sahip olduğunu bildirir (Okay, 1999, s. 18). Mecmû'a-i Nevresîdegân da bu kısa ömürlü dergiler arasında yerini alır. Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın şimdiye kadar yapılan araştırmalar neticesinde henüz iki sayısına ulaşılmıştır. Mecmuanın elde bulunan iki sayısı da tarafımızdan Latin asıllı Türk alfabesine aktarılmış ancak yekûnu fazla yer kapladığından makale ile sunulamamış; içeriği üzerinden yorumlamalar yapılarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Tablo 1'de mecmuanın nüshalarında bulunan eksiklik ve farklarla ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır:

Tablo 1. Nüsha Karşılaştırmaları

Mecmû'a-i Nevresîdegân	Hakkı Tark Us Koleksiyonu	Millî Kütüphane	Seyfettin Koleksiyonu	Özege
1. Sayı Kapak	+	-	+	
Mukaddime (3 sayfa)	+	+	Sadece ikinci sayfası mevcut	
1. Bölüm (Mütenevvi'a) Kapak	+	+	-	
Mütenevvi'a (4 sayfa)	+	+	Sadece üçüncü ve dördüncü sayfaları mevcut	
2. Bölüm (Hesap) Kapak	+	+	+	
İlm-i Hesap (7 sayfa)	+	+	+	
3. Bölüm (Muhtıra-i Kitâbetü'l Arz) Kapak	+	+	+	
Coğrafya (7 sayfa)	+	+	+	
4. Bölüm (Tarih) Kapak	+	+	+	
Tarih (7 sayfa)	+	+	+	
Beyit-Kıssa-Hisse	+	-	+	
2. Sayı Kapak	+	-	-	
İsim listesi	+	-	-	
Mütenevvi'a (8 sayfa)	+	+	+	

İlm-i Hesap (8 sayfa)	+	+	+
Coğrafya (8 sayfa)	+	+	+
Tarih (8 sayfa)	+	+	+
İsim listesi	+	-	-
Teşekkür-İ'tizâr	+	-	-

Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın kütüphanelerde sadece iki sayısının bulunmasına rağmen Millî Kütüphane ve Seyfettin Özege Koleksiyonunda mecmua dört sayı olarak tasniflenmiştir. Yapılan inceleme ve metnin aktarımı neticesinde bu durumun hatalı olduğu anlaşılmış, böylece kaynaklarda² yer alan eksiklerin ve hataların da giderilmesine çalışılmıştır.

Mecmua, ilk sayısından itibaren dört bölüm hâlinde yayımlanmış ve ilk sayıda her bir bölüm için ayrı birer kapak sayfası hazırlanmış, bölümlere de numaralar verilmiş olduğundan dikkatsizlik neticesinde; toplamda dört sayı çıkarıldığı düşünülmesi muhtemeldir. Mecmuanın ikinci sayısında ise başlıklar için kapak oluşturulmamış sadece söz konusu bölümün başlığı verilmiştir. Mecmuanın bu şekilde ayrı bir kapak sayfasına sahip oluşu onun dikkat çeken bir özelliği olarak kabul edilebilir, zira "Osmanlıca çocuk dergilerinde genellikle ayrı kapak sayfası yoktur ve logo birinci sayfada yazılmıştır. İlk kez onuncu dergi olan Mecmû'a-i Nevresîdegân dergisinin ayrı bir kapağı olduğu görülür." (Ghojoghi, 2019, s. 531).

Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın uzun ömürlü bir yayın olması arzusuyla çıkarıldığı ve içerdiği bölümlerden birer kitap oluşturabilme düşüncesinde bulunduğu anlaşılmaktadır ancak tespit edilemeyen nedenlerle yayın hayatına devam edemediği söylenebilir. Oysaki mecmuanın elde bulunan ikinci ve aynı zamanda son sayısındaki konuların hatta cümlelerin yarım bırakılması yayının devamının geleceğine işaret eder. Ayrıca mukaddimede bulunan "...şimdilik mütenevvi'a, hesap, coğrafya, tarih kısımlarından ibaret..." ve ikinci sayıdaki "Asya kıtası ileride görülecek olan Ural ve Kafkas dağlarıyla..." gibi ifadelerle de mecmuanın uzun soluklu bir yayın olmasının planlandığı ortaya konmuştur.

Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın ilk ve ikinci sayılarının kapakları (Ek 1 ve Ek 2) ve yine ilk sayıda yer alan bölüm kapakları (Ek 3, 4, 5 ve 6) çalışmanın sonunda Ek olarak verilmiştir.

İsmi "Gençlerin Mecmuası" anlamına gelen mecmuanın ilk sayfası ve Latin harflerine aktarımı ise Ek 7'dedir. Mecmuanın kapağında, "Mündericât" yani "İçindekiler" ifadesi bulunmaktadır. Kapakta yer alan "Umûm-ı mekâtib-i rüştiye şakirdânına nâfi şeylerden ve bâhusûs ahlâka medârı olacak mebâhasi şâmil olan mütenevvi'a ile hesap coğrafya tarih fenlerinden ibarettir." ifadeleri ile Rüşdiye (ortaokul) mektebi talebelerine yönelik olduğu ve içeriğinde mütenevvi'a (ahlak merkezli ilimler; ahlak, felsefe, etik, sosyoloji vb.), hesap (aritmetik), coğrafya ve tarih fenlerinin bulunacağı

² Kaynaklarda mecmuanın dört sayı olduğuna dair rastlanan bilgiler için bk. (Emiroğlu, 2020, s. 41, 42, 164; Ghojoghi, 2019, s. 89; Kasap, 2011, s. 16; Okay, 1999, s.54; Öztürk, 2001, s. 218).

bilgisi kısaca verilir. Yılmaz, çocuk gazetelerinde ahlaktan sonra en çok yer verilen ikinci temanın ilim olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2017, s. 60). Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın, ahlaki konuları mütenevvi'a başlığında kısaca -yalandan kaçınmaları, terbiyeli, edepli, yardımsever, çalışkan vb. olmaları- söz konusu etmesine rağmen ilim hususunu daha çok önemseydiğini ve tek bir ilmi ele almayı gençleri farklı yönlerden geliştirmek maksadında olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Ayrıca mündericâta mecmuanın yazarlarının üç arkadaş olduğu ve kendilerini "*Rüfekâ-yı selâse-yi tahrîriyye*" olarak tanıttıkları görülür. Bu üç isim: H. Tayfur, S. Âsaf ve Y. Vasfî'dir. Mecmuayı çıkaran üç arkadaşın, yükseköğretim mektebi talebesi oldukları düşünülmektedir. Zira mecmuanın ön sözünde kendileri için "*...rehber-i şehrah-i maârif olacak kadar fînûn ve maâriften behremiz olmadığını bildiğimiz hâlde (Mecmua'-i Nevresîdegân) nâmındaki bu risâlenin destgâh-ı intişâra vaz'mı arzu eyledik.*" ifadesini kullanarak yeterli bilgiye sahip olmasalar da bu mecmuayı çıkarmak istediklerini, amaçlarının da vatan evlatlarına hizmet yoluyla dostlar arasında sürekli anılmak olduğunu ifade ederler. Yine mukaddimeyi "*Bize mecmua'muzda mevcut olan sehv ve hataların eshâb-ı dâniş ü irfân taraflarından muâfiyet buyurulacağı ümidini verdiğinden min-gayri istihkâk bu lutfâ dahi mazhar olursak biz çağda bulunan nevresîdeler miyanında bahtiyar olacağız.*" sözleriyle bitirirken hatalarının bağışlanacağını ümit etmekte ve genç olduklarını belirtmektedirler. Yazarların genç öğrenciler olduğuna dair en dikkate değer delil ise ikinci sayının sonunda yer alan "*İ'tizâr*" yani "*Özür*" kısmındadır. Yazarlar, sınavları sebebiyle sayının bir miktar geciktirildiğini, bunun için özür dilediklerini söyleyerek öğrenci olduklarını açıkça belirtmişlerdir: "*Mecmû'amızın ikinci cüz'i imtihanlarımız sebebiyle bir mikdar te'hîr olunduğundan bu babda olan kusurumuzun 'afvını genç kârî'lerimizin lütuflarına havale eyleriz.*"

Mecmuanın yayın sıklığı hakkında bilgiye ulaşılamazken fiyatının 2 kuruş olduğu yine kapakta yer alan bir bilgidir. Mecmua, dönemin eğitim işlerinden sorumlu bakanlığının (Maarif Nezâreti) izniyle Mekteb-i Sanâyi'-i Şahâne'de basılmıştır. Yine kapak sayfasından mecmuanın Bâb-ı Âli Caddesi 22 numarada olan Karabet Ağa'nın dükkânından ve diğer kitapçılardan temin edilebileceği bilgisine ulaşılır.

Mecmû'a-i Nevresîdegân, tek sütun olarak tasarlanmıştır. Mecmuanın sayfa numaralandırma sistemi alışlagelmişin dışındadır. İkinci sayı, hem kendi içinde bir sıra izlerken hem de ilk sayının devamı niteliğinde numaralar almıştır. Ancak bu durum dergide açıkça belirtildiği için okuyucu açısından herhangi bir kafa karışıklığına mahal vermemektedir. Mukaddimeye yer alan "*...cüzlerinden her birerleri otuz ikişer sayfayı hâvi olacağı ve her sekiz sayfa şu dört kısımdan birine tahsîs kılınacağı cihetle hitâm-ı mecmua'da her kısma ait olan sahâyif bir yere cem' olunarak ayrıca dört kitap hâsil olacaktır*" şeklindeki açıklama ile her dört bölümün sekizer sayfadan oluşacağı ve her sayının otuz iki sayfa içereceği izah edilir. Mecmuanın sayfaları üzerinde iki ayrı numara olup bunlardan sağ taraftaki numaralar her bir ilme mahsus olan kitabın, sol taraftaki rakamlar ise mecmuanın sayfasını bildirmektedir. Sayfa numarası verişteki bu tercihin sebebi mecmuanın yayını tamamlandıktan sonra her bir ilim için birer kitap oluşturma isteğidir. Mecmuada sıkça tekrar edilen "*...bu kitapta...*" ifadesi de bölümlerden kitap oluşturulacağını doğrulamaktadır.

Ancak Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın sayıları teknik olarak incelendiğinde bir süreli yayında -özellikle de gençlerin derslerine yardımcı olmak için hazırlanmış bir çalışmada- olmaması gereken bir yöntemin tercih edildiği görülür. Mecmuada, her bölüm için sekiz sayfa planlandığından sekizinci sayfanın sonu nerede bitiyorsa -konunun hatta cümlelerin yarıda kalması önemsenmeksizin- orada kesilmiştir. Örneğin; hesap ilmi başlığında ilk sayının sonunda 957 ile 543 sayılarının toplanması anlatılırken işlemin anlatımı bitmeden sayfa sona ermiş, işlemin devamı gelecek sayıya bırakılmıştır:

İlk sayı

“(16) { Mecmua '-i Nevresîdegân } (8)

...elde olan biri dokuz ile beşe zamm ederek hâsıl olan on beşin beşini yazdıktan sonra birini yanı”

İkinci sayı

“(41) { İlm Hesâbı } (9)

onunu beşin sol tarafına yazmalıdır ki hasil...”.

Mecmuanın yayın sıklığının en az bir hafta olduğu düşünülse bile öğrencinin bir tek toplama işlemini kavramak için diğer haftayı beklemek zorunda olması, çalışmanın yarım bırakılmasına, dikkatinin dağılmasına ve ilgisinin azalmasına yol açacağından doğru bir yöntem gibi görünmemektedir. Bu durum mecmuanın süreli yayından çok fasiküller hâlinde basılmış bir kitap olarak çıkarılmasının amaçlandığını gözler önüne sermektedir. Yine ilk sayının coğrafya kısmında yönler anlatılırken “...şekil beşte gösterildiği gibi” ifadesine rağmen Şekil 5 bu sayıda bulunmayıp ikinci sayıda yer almaktadır. Mecmua okuru, şekle bakabilmek için diğer sayıyı bekleyecektir. Hatta tersi bir durumda da ikinci sayıda yer alan “...şekil dörtte açıkça görüldüğü gibi...” denmesine karşın şekil bir önceki sayıda yayımlanmıştır. Mecmuadaki diğer başlıklarda da konunun ya da cümlelerin yarım kalmasına sıkça rastlanmaktadır. Mecmua bu hâliyle süreli bir yayın olarak değil, tüm sayıları tamamlandıktan sonra oluşturulacak dört ayrı kitapla gençlere fayda sağlayacak bir yayın özelliği taşımaktadır.

Mecmuada gençlere bilgiler sunulurken onların günlük hayatlarında da karşılaşılabilecekleri örneklerle açık ve sade bir anlatım tercih edilmiştir. Dünyanın yuvarlak olduğu anlatılırken konu somutlaştırılarak karpuz ya da elmaya benzetilmiş; verilen dipnotta bir karpuzun üzerinde karınca ve sineklerin hareket ettiği gibi insanların da kürre-i arzda gezip dolaştığı belirtilmiştir. Gece ve gündüzün oluşumu bir muma tutulan elma ile; dünyanın dönüşü ise tekerlek örneğiyle verilmiştir. Ayrıca mecmuada dört tanesi ilk sayıda, iki tanesi ikinci sayıda olmak üzere altı şekil kullanılmıştır. Bu şekillerin tümü coğrafya ile ilgili olup anlatılan konuyu somutlaştırmak maksadıyla açık ve anlaşılır olarak çizilmiştir.

Mecmû'a-i Nevresîdegân'da gençlerin okul derslerini destekleyen bilgilerin yanı sıra genel kültürlerini zenginleştirecek konulara da değinildiği görülür. Tarih bölümünde peygamberler söz konusu edilirken Hz. İbrahim'in oğullarını sünnet ettiği zamanlar anlatılmış ve buna göre İsrail halkının Hz. İshak'ın sünnetini dikkate alarak

çocuklarını 7 günlükken; Arapların ise Hz. İsmail'in sünnetini dikkate alarak çocuklarını 13 yaşında sünnet ettikleri bir dipnotla aktarılmıştır. Ayrıca Yahudilerin bugün kutlamaya devam ettikleri Hamursuz Bayramı'nın nereden geldiği, Hz. Musa ve kavminin Mısır'dan ayrılırken yaşadıkları mayasız ekmek yeme olayı anlatılarak aktarılmıştır.

Mecmuada kullanılan metinlerde, zaman zaman genç yazarlarının tecrübesizliğinden kaynaklanmış olabileceğini düşündüğümüz, çocuk/genç okurlar için hazırlanan bir yayında olmaması gereken, taraflı, ayrımcı ifadeler yer verildiği de olur. Genç zihinler için uygun olmayan bu anlatımlara örnek olarak; Afrika kıtası anlatılırken söylenen "*Afrika kıt'asının içeri tarafları tehlikeli ve korkunç insan ve hayvanlar ile dolu olduğundan henüz layıkıyla keşf ve tahkik edilememiştir.*" cümlesinin yanı sıra Arap halkı için kullandıkları "*...akıl ve ferasetleri beyazlara nispetle azdır.*" sözleri verilebilir.

Muhtevasında dört ilme yer veren mecmua, "*Rüfekâ-yı selâse*" (üç arkadaşı) imzalı "*Mukaddime*" yani "ön söz" ile başlar. Mukaddimede yazarlar mecmuanın muhtevasının gençlere faydalı şeyler olacağını ve şimdilik dört bölümden oluşacağını belirtirler. Bu dört konu, mütenevvi'a, ilm-i hesap, coğrafya ve tarihtir. Mecmua hakkında bilgi veren kaynakların bir kısmında mütenevvi'anın bir bölüm olduğu fark edilememiş³ ve mecmuada dini konuların yer aldığı bir kısım bulunduğu ifade edilmiştir.

Yılmaz, İstanbul ve Selanik'te çıkarılan çocuk gazetelerinin genellikle iyi ahlaklı ve toplumsal düzene bağlı bireyler yetiştirmeyi hedeflerken çağdaş bilimsel gelişmeleri takip edip dili sade ve anlaşılır bir biçimde kullandıklarını belirtir. Tarih ve coğrafya bilimlerine ise oldukça sınırlı bir biçimde yer verildiğini söyler (Yılmaz, 2017, s. 52-66). Mecmû'a-i Nevresîdegân ise, bu iki alanı (tarih ve coğrafya) her bir sayı için vermeyi planladığı dört bölümün arasına dâhil etmiş ve ilgili bölümlerde düzenli ve ayrıntılı bir şekilde bilgi aktarımı yapmaya çalışmıştır. Bu yönüyle mecmua, diğer eski harfli çocuk dergileri arasından sıyrılır ve muhtemelen böyle bir içeriğe sahip olan ilk çalışmadır.

Mukaddimede mecmuanın muhtevasında nelerin olacağı belirtilmiştir. Mütenevvi'a kısmında ahlaki, eğitime dayalı öğütler, hikâyeler olacağı, hesap kısmının mümkün oldukça sade ve açık anlatılacağı, coğrafyada sadece devlet ve İslam memleketlerinden bahsedileceği, tarihte ise Hz. Âdem'in yaratılışından Hz. Peygamberimize kadar olan kısmın özetlenerek daha sonra yalnız devlet ve İslami mezhepleri tarihinin hikâye edileceği belirtilir.

Genç yazarlar mukaddimeye, Allah'tan her iki dünyada bu hizmetleri için mükâfat dileyerek ve ilim sahiplerinden de hatalarının bağışlanacağını ümit ederek son verirler. Ardından söz konusu edilecek olan ilimler sırasıyla verilir.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. (Emiroğlu, 2020, s. 42; Okay, 1999, s. 54; Şimşek, 2001).

Mecmuanın Kitap Olarak Tasarlanan Bölümleri

Mütenevvi'a: Mecmua, ilk sayının birinci bölümü olan “Mütenevvi'a”da Fransızcadan çeviri olan “Doğru Sözler” adlı metinle başlamaktadır. Metin, gençlere hayata dair pek çok konuda nasihatler verir ve onlara sık sık “Çocuklar” diye seslenir.

Metinde, gençliğin, ömrün ilkbaharı ve en mutlu çağı olduğu ancak bir gün yaşlılığın geleceği hatırlatılır. Ancak bu hatırlatma yapılırken kullanılan “Acaba o âlemde de bu kadar saadet bulabilecek misiniz? Heyhat! Heyhat! Ki bu saadetlerin yüz binde biri bile size yâr olamayacaktır.” cümleleri, gençleri karamsarlığa sürükleyecek niteliktedir. Onlara, yaşlılıkta kimseye muhtaç olmamak için bugün çalışmalarını gerektiği; karıncanın yazın, kış için nasıl hazırlık yaptığının anlatıldığı hikâye ile nasihat edilir. Çeviri metinde nasihatler devam eder; çocuklara zaman geçirmeden ibadetlerini ifa etmeleri, kötü ve fena işlerden sakınmaları tembihlenirken Allah'ın doğruları koruyup gözeteceği söylenir ve felaket günlerinde sabırsız ve inançsız olmamaları uyarısında bulunulur. Ayrıca gençlere; yalan söylemeyin, uslu ve terbiyeli olun, anne ve babalarınıza hürmet gösterin, fakir olan arkadaşlarınıza yardım edin, kimseyi aç susuz bırakmayın, fakirleri aşağılamayın, âlimlerin sözlerini dinleyin, tembel olmayın diye öğütlenir. Allah'tan korkup ibadetlerinizi yerine getirin gibi dini vazifeler konusunda da telkinde bulunulur. Çocuklara bu güzel davranışlar sayesinde Allah'ın huzurunda makbul olacakları hatırlatılır.

İlk sayının mütenevvi'a kısmı burada sona ererken ikinci sayıda aynı başlık altında yarım kalan metne devam edilir. Metinde “*dinini, devletini, vazifesini tanıyanlar iki cihanda da mes'ûd olurlar.*” ifadesinden sonra alt başlıklar altında din, devlet, vazife, itaat, kibr ü meskenet ve edebe yer verilir. *Din* başlıklı yazıda, insanı zafere götüren tek yolun din olduğu, Allah'ı bir bilip emirlerine uyulması ve Kur'ân-ı Kerim'in daima okunması gerektiği anlatılır. *Devlet* başlığında, tanım yapılır ve insanın devletini tanıyıp padişahına itaat etmesi tembihlenir. *Vazife*'de, çocukların vazifesinin aileleri ve hocalarının gösterdiği yoldan gitmeleri olduğu vurgulanır. *İtaat*'te, çocukların kimlere itaat etmesi gerektiği yedi maddede sıralanır: Allah'a, Peygamber'e, padişaha, âlimlere, hocalara, anne-babaya ve akıllı dost-akraba-büyüklerle. *Kibr ü meskenet*'te, kibir ve miskinliğin cehaletin en zararlı meyvesi olduğu belirtilerek kibirli ve miskin kişilerin özellikleri verilir ve feraset sahibi kişilerin bunlarla dost olmayacağına değinilir. Dünya kibirliye göre gitse herkes efendi, miskine göre gitse herkes mahkûm olurdu, sözüyle dünyada ağız tadıyla yaşamak varken kibirli ya da miskin olmaya gerek olmadığı anlatılır. Mütenevvi'a kısmının son alt başlığı *Edep*, bir beyitle başlar:

Edeb bir tâc-ı devlemdir Hudâ'dan

Giyip anı emîn ol her belâdan

Beytin ardından, edebin güzel geçinmek anlamına geldiğine ve insanlara gerekli olan güzel bir huy olduğuna değinilir. Konu tamamlanmadan ikinci sayıdaki mütenevvi'a başlığı sona erer.

İlm-i Hesap: Mecmuanın ilk sayısının ikinci kısmı “*Hesap*” başlığına ayrılmıştır. Hesabın tanımı yapılır ve 0'dan 9'a kadar olan rakamlar yazı ile ve Arapça rakamlarla verilir. Sıfırın hesaptaki konumu söylendikten sonra tam ve kesir sayının farkı portakal

örneği üzerinden bilgi somutlaştırılarak açık bir şekilde anlatılır. Daha sonra hesap ilminin ta'dâd ve terkîm, cem', tarh, darb, taksîm ve tesmiye adında beş uygulamadan oluştuğu belirtilir. Rakamları okumak ve yazmak anlamına gelen *ta'dâd ve terkîm* başlığı altında rakamların tek başına ya da yanına başka bir sayı gelince okunuşunun nasıl değiştiğine işaret edilir. Örnek sayılar verilerek rakamların basamak değerleri anlatılır. Öğrencilerin alıştırmaya yapmaları için 3-7 basamaklı rakamlar verilerek okumaları istenir. Ardında da yazı ile verilen örnek sayıların rakamla yazılması beklenir. Ayrıca rakamları okuyup yazmada kolaylık olması için şu cetvelin ezberlenebileceği söylenir:

یوزلر خانہ سی	۱- بولر مرتبه سی ۲- اولر مرتبه سی ۳- یوزلر مرتبه سی	Yuzler hanesi	11	Birler mertebesi
یکسر خانہ سی	۴- یکسر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۵- یکسر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی ۶- یکسر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۷- یکسر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی	Yuz binler hanesi	3 2	Onlar mertebesi
میلویلر خانہ سی	۸- میلویلر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۹- میلویلر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی ۱۰- میلویلر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۱۱- میلویلر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی	Birler hanesinde birler mertebesi	9 7 5	Binler hanesinde onlar mertebesi
میلار خانہ سی	۱۲- میلار خانہ سینده اولر مرتبه سی ۱۳- میلار خانہ سینده یوزلر مرتبه سی ۱۴- میلار خانہ سینده اولر مرتبه سی ۱۵- میلار خانہ سینده یوزلر مرتبه سی	Binler hanesinde yuzler mertebesi	6 4	Binler hanesinde birler mertebesi
تریویلر خانہ سی	۱۶- تریویلر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۱۷- تریویلر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی ۱۸- تریویلر خانہ سینده اولر مرتبه سی ۱۹- تریویلر خانہ سینده یوزلر مرتبه سی	Binler hanesinde yuzler mertebesi	8 4	Binler hanesinde onlar mertebesi
		Milyonlar hanesi	9	Binler hanesinde yuzler mertebesi
		Milyarlar hanesi	6 8 4	Milyonlar hanesinde birler mertebesi
		Trilyonlar hanesi	9 7 5	Milyonlar hanesinde onlar mertebesi
			3 2	Milyonlar hanesinde yuzler mertebesi
			9 7 5	Milyarlar hanesinde birler mertebesi
			6 4	Milyarlar hanesinde onlar mertebesi
			8 4	Milyarlar hanesinde yuzler mertebesi
			9	Trilyonlar hanesinde birler mertebesi
			6 8 4	Trilyonlar hanesinde onlar mertebesi
			9	Trilyonlar hanesinde yuzler mertebesi

İhtar başlığı altında gençlere, rakamları okuyup yazabilmek için çokça örneğin okunup yazılması gerektiği nasihat edilir.

A'dâd-ı Sahîhenin Cem'i'nde toplama işleminin tanımı yapılarak örnekler verilir. Bu işlemler her çocuğun anlayabileceği bir düzeyde sade ve açık anlatılmıştır. İlk sayıdaki ilm-i hesap burada cümlelerin yarısında bırakılır ve bölüme ikinci sayının ilm-i hesap sayfasından devam edilir. Sıfırın toplamadaki etkisi anlatıldıktan sonra toplamanın sağlanması için ya tekrar toplanması gerektiği ya da çıkarma işlemi yapılabileceği izah edilir. Ayrıca toplama için aynı cinsten olanların gerektiği belirtilerek portakalla limonun toplanamayacağı söylenir.

Cem'e Da'ir Ba'z Es'ile alt başlığında, günümüzde konu sonunda verilen değerlendirme sorularını andıran bir şekilde ölçme değerlendirme soruları yazılmıştır. S1, S2, S3, S4, S5 şeklinde beş sorudan oluşan bu sorular problem niteliğindedir ve toplama ile çözülebilecek sorulardır. Örneğin: “S 1 Bir adam on yedi sene evvel otuz beş yaşında olduğu hâlde şimdi ‘acaba kaç yaşındadır?’” şeklindedir.

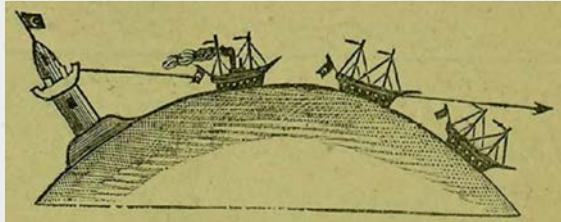
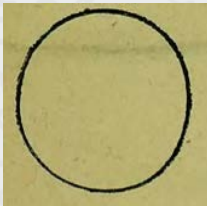
A'dâd-ı Sahîhanın Tarhı'nda çıkarmanın tanımı verilerek; büyük sayıya *matrûhun minh*, ondan çıkarılan ve küçüğüne *matrûh* çıkan sonuca ise *hâsıl-ı tarh* dendiği belirtilir. Bu başlık altında da toplamada olduğu gibi sıra ile önce tek basamaklı sayıların sonra da daha fazla basamaklı sayıların çıkarma işlemleri örnek üzerinden anlatılır. Yine çıkarma işlemi yapma becerisi kazandırmak için altı adet örnek çıkarma işlemi verilir. Kaide 1 ve 2 olarak verilen notlarda ise, çıkarma işlemlerinden biri silinse sonuçtan diğeri çıkarılarak olmayanın bulunabileceği anlatılır.

Cem' ü Tarh Mîzânı'nda toplamanın ölçümü çıkarma ile çıkarmanın toplama ile olacağı bilgisi verilir. Daha sonra bir örnekle bu işlem anlatılır.

Tarha Da'ir Es'ile'de çıkarma işlemi anlatılır ve toplamada olduğu gibi, konunun anlaşılıp anlaşılmadığını ölçmeye dair beş soru sorulur. Problemlerin çözümü çıkarma işlemi gerektirmektedir. Örnek bir soru: “(1) Bir adamın 5341 gurusu kalmış olduğu hâlde 3709 gurusunu sarf eylese ‘acaba kaç gurusu kalmış olur?’” şeklindedir. Bu konu, toplama ve çıkarmanın birlikte kullanılmasına yönelik bir problemin verilmesiyle sonlanmaktadır.

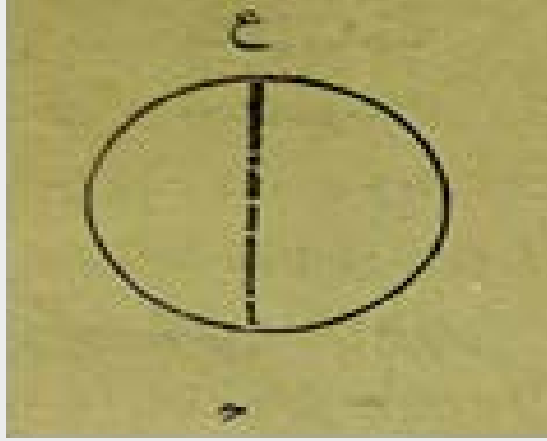
Hesap ilmine dair verilen dersin son başlığı ise *Cem' ü Tarha Da'ir Es'ile*'dir. Burada dört problem bulunmaktadır. “(1) Bir adam bir bakkaldan bir mah zarfında 30 gurusluk pirinç ve 20 gurusluk şeker ve 100 gurusluk yağ iştira eylese ve bu müddet zarfında mezkûr bakkala 98 gurus virse ‘acaba kaç gurus borcu kalır?’” problemini örnek verirsek, çözüm için her iki işleme de gerek duyulacağı görülecektir. Yine konunun değerlendirme sorusuyla bitmesi günümüzde kullanılan benzer nitelikteki kitaplarla da yakınlık göstermektedir.

Coğrafya: Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın ilk sayısının üçüncü kısmı “*Muhattata-i Kitâbet-i Arz*” başlığı ile coğrafyaya ayrılmıştır. “Çocuk gazetelerinde coğrafya ile ilgili yazılar çoğunlukla coğrafya teriminin açıklanması ve dünyanın şekli üzerine olmuştur.” (Yılmaz, 2017, s. 68). Benzer şekilde Mecmû'a-i Nevresîdegân'da da coğrafya bölümü içerisinde yer verilen konular, coğrafyanın tanımı, dünyanın şekli ve hareketleri ile başlamaktadır. Dünyanın yuvarlaklığı mecmuanın ilk şekli ile anlatılarak karpuz veya elmaya benzetilir.

Bazı deliller sunulurken dünyanın şekli ispatlanmaya çalışılır. Buna insanın düz ovada ileri gittikçe kaybolması, güneşin batışı sırasında daha yüksek bir yerden hâlâ görünebilir oluşu ve yine bir şekilde deniz kenarından bakılınca gözden kaybolan tekne

örnek verilir. Aynı şekilde tekneden bakıldığında da sahildekilerin aşağıdan yükseğe doğru kayboluşu hatırlatılır. Tüm bu gözlemlere göre deniz ve karalar yuvarlak olduğuna göre dünya da yuvarlaktır.

Mecmuada, delil gösterilirken örnek olarak denizlerin kullanılması, denizlerin karaların üç katı olmasıyla açıklanmıştır. *Mihver-i Arz ve Kutuplar* başlığı altında bir şekil verilerek 'A ve H noktası arasındaki hatta mihver-i arz, bu noktalara da kutup denildiği anlatılır. Şekilde 'A noktası Kuzey Kutbu'nu, H noktası Güney Kutbu'nu ifade etmektedir.

*Kürre-i Arzın Hareketi'*nde dünyanın sabit olmadığı, kendi eksenini etrafında döndüğü ve bu dönüşün bir çeşit kıvrılma olduğu izah edilir. Bilgi, araba tekerleğinin dönüşü ile örneklendirilir. Tekerlek arkadan öne doğru döndüğü gibi dünya da hep aynı yönde ve batıdan doğuya doğru döner. Yine dünyanın kendi eksenindeki bu hareketi anlatılırken İstanbul şehri örneği verilerek İstanbul sabit bir yıldız hizasında döne döne eski hizaya geldiğinde eksen bir kere dönmüş olur, denir. Ayrıca, dünyanın tam bir dönüşü 24 saatte tamamlandığından bu müddete gün denir; bu 24 saatin bir kısmı karanlık bir kısmı aydınlıktır; sebebi ise güneşe denk gelen şehirlerin aydınlıkta kalması, diğerlerinin karanlıkta kalmasıdır ve buna gece gündüz denir, bilgilerine de yer verilmiştir. Gece gündüz meselesi açıklanırken yine gençlere somut bir örnek verilerek masa üzerinde duran bir elmanın bir yüzüne ışık tutarak ve elmayı döndürerek sırayla bir tarafın karanlık, diğerinin aydınlık olduğunun görülebileceği söylenir. Genç yazarlar coğrafya dersine bir başka şekilde devam ederler:

Bugün yedi kıta olduğu kabul edilse de mecmuanın yayımlandığı 1882’de beş kıtadan söz edilmektedir. Bunlar; Avrupa, Asya, Afrika, Amerika ve Avustralya’dır. Yazarlar kısaca kıtaları tanıtır. Avrupa’nın en küçük kıta olduğu ama arazisinin bereketli, ilim ve teknikte becerikli olduğundan diğer kıtalardan daha mamur oluşu anlatılır. Adını da güzellikte şöhretli bir kralın kızının adından almıştır. Asya, Avrupa’dan büyük olsa da kuzey ve güneybatısı tarım ve insandan boş olduğundan Avrupa gibi her yeri mamur değildir. Yalnız güney, doğu, batı tarafları süslüdür ve medeniyet vardır. Afrika kıtasının bazı yerleri bereketli ise de pek çok yeri ziraat yapılamayan kumluk sahalardır. Kıtanın kimi bölgelerine hiç kar ve yağmur yağmazken kimi yerlerine de aylarca yağmur yağar, sel olur. Sonra tekrar kuraklık başlar, birkaç ay yine yağmur yağmaz. Ayrıca “İnsanlar evvela Asya kıt’asında sakin olmuşlar ise de en evvel Afrika kıt’asında hükümet teşkil ettikleri” söylenir. Amerika için, sadece 400 sene önce –ki elbette bu tarih 1882’ye göre hesap edilmeli- Cenovalı meşhur Kristof Kolomb tarafından keşfedildiği bilgisi verildikten sonra yine yarım kalmış bir cümle ile coğrafya konusu tamamlanmış olur.

Tarih: İlimin nelerden bahsettiğinden söz edildikten sonra bu kitapta bilhassa İslam topluluklarının durumlarının açıklanacağı belirtilir. Genç yazarlar bu başlık altında yine “vatan ihvanına bir yadigâr bırakmak niyet-i hâlisesiyle” diyerek kendilerinin küçük kardeşlerine faydalı olmayı amaçladıklarını ve bu âcizane hizmetleri sırasında kusurlarının affolmasını umduklarını belirtirler.

Tarihi, genel ve hususi tarih olarak ikiye ayırırlar ve söz konusu edecekleri İslam milletinin tarihi olduğundan hususi tarihe girdiğini söylerler. Hz. Âdem ile Havva’nın yaratılışı, cennetten uzaklaşmaları, Kabil’in Habil’i öldürüşü açıkça anlatılır. İnsanların çoğalması, Hz. Havva’nın her batından bir kız bir oğlan doğurup bunların diğeriyle evlenmesiyle oluştuğundan; Hz. Âdem’in yaratılışıyla Nuh Tufanına kadar Ceziretü’l-Arab’ın batı ve güney kısımlarıyla Mısır ve Dicle ve Fırat tarafları ve Acemistan ve Hint ve Çin tarafları insanoğluyula dolduğundan; insanların türlü fenalıklarla şeriat hükümlerine karşı çıkıp ıslahı için Tufan hadisesinin gerçekleştiğinden; Hz. Nuh’un gemisinden ve bu gemiye oğulları, onların eşleri, her hayvandan ikişer erkek ikişer dişi, bir yıllık ihtiyaç ve Hz. Âdem’in cesedinin alınıp 40 gün 40 gece yağmur yağıp insanların, hayvanların helak olduğundan ve geminin Ararat ya da Cudi dağının zirvesinde durup suların çekildiğinden söz edilir. Ayrıca mecmuada tarih kısmı şu bilgilerle devam eder: Bugünkü insanoğlu gemiden çıkan Nuh’un oğulları Ham, Sam, Yafes ve eşlerinin zürriyetindedir ve bu sebeple Hz. Nuh’a “Ebu’l-Beşer-i Sâni” yani insanların ikinci babası denmiştir. Ham’dan siyah Araplar olmuştur ve “bunların göz kapakları kalın, burunları yassı, saçları kıvrık olup akıl ve ferasetleri beyazlara nispetle azdır”. Sam’dan Orta Asya ve kuzey ile Doğu Avrupa ve kuzeyi ve Amerika halkı kollara ayrılır. Bunların renkleri sarı, ciltleri kalın, tüyleri az ve sert, gözleri küçüktür. Maliz kavmi Ham ve Sam evlatlarının toplanmasından oluşur. Yafes’ten ise Hint, Çin halkı ak Araplar ve Kafkaslılar ile Batı Asya ve güneyi ve Batı Avrupa ve güneyi halkı olmuş, renkleri beyaz, saçları düz ve yumuşak, başları yuvarlak, lehçeleri güzel, kavrayışları yerinde olduğundan diğerlerinden daha tercih edilir. Bu üç sülalenin birleşmesiyle de farklı insanlar ortaya çıkmıştır. Dünyada dil çok olsa da asıl Süryani,

Hint ve Cermen, Türk dili olarak üçe ayrılır ve Osmanlılar asıl Türk dili ile Arapça ve Farsça birleşmesiyle oluşan dili kullanmışlardır.

Tarih bölümü Hz. Nuh'un çocuklarının türlü türlü tanrılar kabullenip Allah yolundan uzaklaşınca Cenâb-ı Hak'ın onları doğru yola davet için peygamberler gönderdiğinden ve bu peygamberlerden söz ederek devam eder. İlk olarak Hz. İbrahim'in gelişi ve onu ateşte yakmak istemeleri, Allah'ın onu koruduğu ve Hz. İsmail ile Hz. İshak'ın onun oğulları olduğu anlatılır. Ayrıca burada verilen dipnotla Hz. İsmail'in kurban edilme hadisesinden bahsedilir. Daha sonra Hz. Lut ve ıslah olmayan halkının bulunduğu yerlerin su altında kalışı; Hz. İsmail'in Yemen'den gelen bir kabilenin kızıyla evlenip Hicaz kabilesinin bu mübarek soydan gelişi ve yine dipnotta bebekken ayağıyla toprağı eşeleyerek zezem çıkarması mucizesi; Hz. İshak ve dipnot olarak onun 7 günlükken sünnet ettirildiği, bu yüzden İsraililerin çocuklarını 7 günlükken sünnet yaptırdığı; Hz. İsmail'in 13 yaşında sünnet ettirildiği Arapların da bunu kabullendiği anlatılır. Sonra Hz. Yakup'un peygamberliğinden ve 12 oğlundan sadece Hz. Yusuf'un peygamber olduğundan, onun güzelliğinden, köle ve Mısır'a sultan oluşundan söz edilir. Hz. Yusuf'tan sonra Hz. Musa teşrif edene kadar 400 yıl küfür içinde kalındığı belirtildikten sonra Hz. Eyüp ve vücudunda çibanların çıkması, sabrı ve iyileşmesi anlatılır. Hicretten 2437 yıl evvel Mısır'ın San şehrinde Hz. Musa'nın teşrifi; Velid İbn Mus'ab'ın gördüğü rüya nedeniyle tüm çocukları öldürtmesi; Allah'ın Hz. Musa'yı koruması, Hz. Musa'nın bir sandıkta Nil'e bırakılışı; onu Firavun'un eşi Hz. Asiye'nin büyütmesi; Hz. Musa'nın Hz. Yuşa'nın yanına gidişi; peygamberlik buyurulması; kardeşi Harunla Firavun'u dine davet edişi; Hz. Hızır'la karşılaşması; Firavun'un İsrailoğullarına eziyet edişi; Hz. Musa'nın elindeki asayı denize vurması anlatılarak ancak Kızıldeniz'in ikiye yarılması hadisesi bitmeden bu sayıdaki tarih kısmı yine cümle yarıda bırakılarak tamamlanır. Burada verilen dipnotta, asanın Hz. Âdem'in cennetten getirdiği asa olduğu ve Hz. Musa'ya da Hz. Yuşa tarafından hediye edildiği, asanın Allah'ın izniyle pek çok mucizeler gerçekleştirdiğinden söz edilmiştir.

Bu dört bölümün dışında ilk sayının sonunda, çocukların kıssadan hisse çıkarmasına dair öğüt niteliğinde bir beyit:

Âkil isen ey çocuk kıssa oku hisse al

Çünkü: Cahilin işi âkile ibret verir

yer alırken ardından bir *kıssa* ve çıkarılacak *hissesi* verilmiştir: Kıssa kısmında, Ahmet adlı bir çocuğun çok terlemiş iken çeşmeden soğuk su içmesi bunun üzerine karnının ağrması ve eve gelerek babasına zehirli sudan içtiğinden hasta olduğunu ve öleceğini söylemesi, babasının da suyun tatlı olduğunu bildiğinden durumu anlayıp hastalığının sudan değil terli iken su içmekten olduğunu anlatarak tedavisi için uğraştığı hikâye edilir. Hisse başlığı altında ise çocuklara, terli iken su içmenin sağlığa zararlı olduğu ve bundan kaçınmaları gerektiğini hikâyeden çıkarmaları anlatılır.

Emiroğlu (2020, s. 157), özellikle ilk dönemlerde çıkarılmış olan eski harfli çocuk yayınlarının bir kısmından hikâyelerden alınması gereken hisse kısımlarını çocuklarının anlamasını beklemeden bizzat yazarlar tarafından verildiğinden

bahseder. Bu durumun, çocukların serbest düşünmelerini kısıtladığından çocuk eğitimine uygun olmadığını belirtir. Söz konusu hissede de benzer bir durum görülmektedir: “*Terli terli soğuk su içmek hıfzıssıhhaca muzır olduğundan çocuklar terlerini kurutmaksızın su içmekten ictinâb etmek hissesini bu hikâyeden almalıdırlar.*” cümlesiyle alınacak hisse açıkça belirtilmiştir. Ancak Sallabaş (2020, s. 100), insan hayatının olgunlaşma ve gelişme safhalarında toplumun bireylerde görmek istediği davranışların yaş gruplarına göre değişiklikler gösterdiğini, bahsi geçen davranışların bireylere dolaylı olarak bir bağlam içerisinde verilebileceği gibi doğrudan da öğretilebileceğini dile getirir. Bu bağlamda, mecmua okuyucularına kıssanın ardından verilen hisse, doğrudan öğretim şeklinde de yorumlanabilir.

Mecmuanın ikinci sayısının sonunda ise “*Teşekkür*” ve “*İ’tizâr*” başlıklarına rastlanır. Teşekkürde mecmua yazarları, değersiz bir mecmuaya gösterilen ilgiden dolayı öğrencilere teşekkür borçlu olduklarını ve abone olanların isimlerinin mektep sırasına göre bu sayıdan itibaren mecmuada yayımlanacaklarını haber verir. Bu sayının iki sayfasında öğrenci isimlerine ve semtlerine yer verilmiştir. Mecmuanın elde edilen son sayısı olmasına rağmen mecmuaya devam edilme niyetinin olduğu bu başlıktan da anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu edilen özür başlığında ise ikinci sayının, yazarların imtihanları sebebiyle geciktiği belirtilerek okuyucudan özür dilenmektedir.

SONUÇ

1882 yılında İstanbul’da kendileri de talebe olan üç genç arkadaş tarafından vatan evlatlarına fayda sağlamak amacıyla çıkarılan Mecmû’a-i Nevresîdegân’ın kataloglarda dört sayı olarak kaydedildiği ancak kütüphanelerde iki sayının yer aldığı tespit edilmiştir. Mecmuanın içerdiği mütenevvi’ya, hesap ilmi, coğrafya ve tarihten oluşan dört bölümün ayrı birer kapağının olması sayının hatalı hesaplanmasına neden olmuştur. Bu çalışma ile katalog bilgilerinin düzeltilmeye muhtaç olduğu da ortaya konmuştur.

Mecmû’a-i Nevresîdegân, isminde ‘mecmua’ kelimesi yer alan ilk süreli yayın olmakla birlikte yayımlandığı yıllarda çocuklar için çıkarılan diğer dergilerden içeriğinin tasnifi itibarıyla farklılaşmaktadır. Mecmua niteliğinden uzak olan eser, bu hâliyle süreli bir yayın olarak değil tüm sayıları tamamlandıktan sonra oluşturulacak dört ayrı kitapla gençlere fayda sağlayacak bir yayın özelliği taşımaktadır.

Mecmû’a-i Nevresîdegân’da bulunan ahlaka ve ilme dair konular, açık bir dille, örneklendirerek, şekillerle ve somutlaştırarak aktarılmış böylece çocukların/gençlerin öğretim hayatlarını desteklemek amaçlanmıştır. Bu yönüyle mecmuayı, Osmanlı Devleti’nin son dönemine ait süreli yayınlardan biri olarak nitelemenin yanı sıra - özellikle- Rüştiyelerdeki eğitimin bir tamamlayıcısı, destekleyicisi ya da yardımcı kaynağı olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Mecmû’a-i Nevresîdegân was a periodical published in Istanbul during the last period of the Ottoman Empire (1298/1882) by three young friends named H. Tayfur, A. Âsaf and A. Vasfi, who are thought to be students themselves. Young writers state that

their aim in publishing the periodical was to serve the children of the country and to be remembered among friends. There are copies of the periodical in the National Library, in the Hakkı Tarık Us Collection of the Beyazıt State Library, and in the Seyfettin Özege Collection of the Atatürk University Central Library. Although the periodical was recorded as four issues in library catalogs, it was short-lived and only had two issues. In each issue, there are sections on diversified subjects, calculus, geography, and history. The issues of *Mecmû'a-i Nevresîdegân* consist of thirty-two pages and each section is divided into eight pages. Considering the classification of the periodical, which is designed more like a book section than a periodical, it is seen that it differs from other children's/youth magazines. Far from being a journal, it has the feature of a publication that will benefit young people with four different books to be created after all issues are removed. The periodical is a supplementary resource book, a supplement to educate, and a supporter issued to help young people with their lessons at school.

Mecmû'a-i Nevresîdegân is also important in that it is the first periodical with the word 'mecnua' in its name. Another striking point in *Mecmû'a-i Nevresîdegân*, which is offered for sale for two piasters and designed as a single column, is that since eight pages are planned for each section, the end of the eighth page is interrupted wherever the subject or even the sentence. In this case, the reader often had to wait for the next issue to fully grasp a subject, the process, and such an approach did not suit for a periodical. This method used by the authors is like proof that the journal is intended to be published as a printed book in fascicles. A clear and simple narrative is preferred in the periodical. In addition, six images are included in the geography section, so it is desired to concretize the subject described.

Mecmû'a-i Nevresîdegân begins with the part of 'mündericât', that is, 'contents'. On the cover, it is stated that the journal is intended for the students at the middle school (secondary school) and that its content will include diversified subjects, calculus, geography, and historical sciences. Then the journal continues with "mukaddime", that is, "preface". In the introduction, it is stated what is included in the content of the periodical. In the *Mütennevvi'a* section, there will be moral and educational advice and stories, the calculation part will be explained as simply and clearly, as possible, only the state and Islamic countries will be mentioned in the geography, and in history, the Prophet. From the creation of Adam, it is stated that the part up to the Prophet Muhammad (pbuh) will be summarized and then only the history of the state and Islamic sects will be narrated. Moral issues such as avoiding lies, being decent, polite, helpful, hardworking etc. were mentioned in the diversified subject part of the periodical, but it was seen that more importance was given to science. It is also noteworthy that the journal does not deal with a single science, but rather touches on different sciences to develop young people in various aspects. The introduction ends with the writers asking Allah to reward them for their services in both worlds and hoping that their mistakes will be forgiven by the scholars. Then, the sciences to be discussed are given in order.

With this article, Mecmû'a-i Nevresîdegân, which was one of the periodicals for young people/children, has been introduced and brought to the attention of those who are interested.

Makale Bilgileri

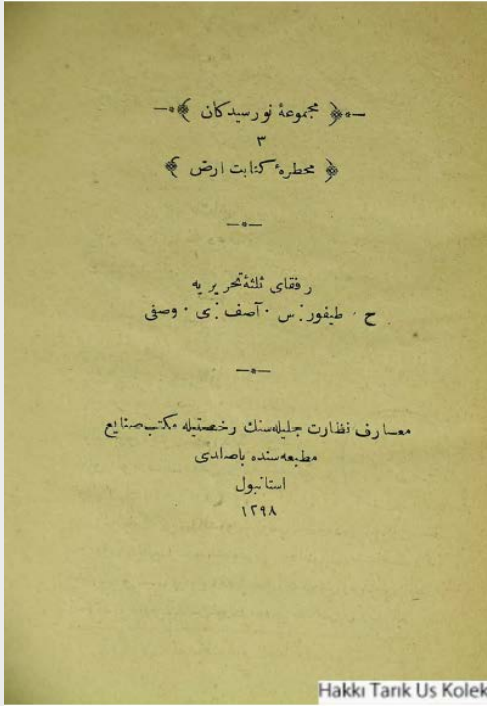
<i>Etik Kurul Kararı:</i>	Etik Kurul Kararından muaftır.
<i>Katılımcı Rızası:</i>	Katılımcı yok.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
<i>Telif Hakları:</i>	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Article Information

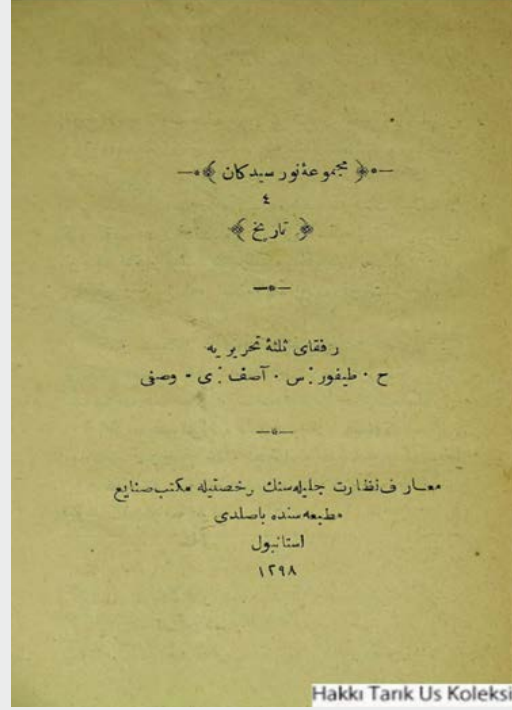
<i>Ethics Committee Approval:</i>	It is exempt from the Ethics Committee Approval.
<i>Informed Consent:</i>	No participants
<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.
<i>Conflict of Interest:</i>	No conflict of interest.
<i>Copyrights:</i>	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

KAYNAKÇA

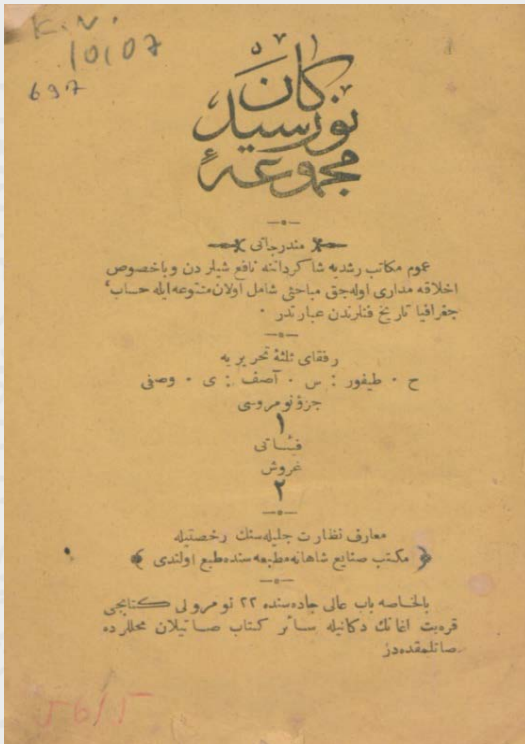
- Balcı, A. (2014). Çocuklara kıraat dergisi. *Bilig*, 68, 25-42. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234771>.
- Bilge, H. (2020). Osmanlı Devleti'nin öğrencilere özel son gazetelerinden: Talebe Mecmuası. *Asia Minor Studies*, 8(2), 467-478. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1101814>.
- Emiroğlu, Ö. (2020). *Eski harfli süreli çocuk yayınları (1869-1928)*. Ankara: Akçağ Yay.
- Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1.cilt)* (1987). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Yay.
- Ghojoghi, G. (2019). *Osmanlıca yayınlanmış çocuk dergileri: grafik tasarım açısından bir inceleme* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Kasap, A. (2011). *Evvel zaman içinde çocuk dergileri 1869-1928 yılları arasında yayınlanan Osmanlıca çocuk dergileri*. İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Yay.
- Okay, C. (1998). *Osmanlı çocuk hayatında yenileşmeler 1850-1900*. İstanbul: Kırkambar Yay.
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Öztürk, S. (2001). Osmanlıca eğitim, çocuklar ve gençlere dair süreli yayınlar (Bir bibliyografya denemesi). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1, 206-223. Erişim adresi: https://www.academia.edu/34868300/Osmanli_egitim_cocuk_ve_genclere_yonelik_sureli_yayinlar_bibliyografyasi.
- Sallabaş, M. E. (2020). Halk biliminin işlevleri bağlamında geleneksel çocuk oyunları: RTÜK çocuk oyunları. *Millî Folklor*, 126, 99-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1188064>.
- Şimşek, H. (2001). XIX. yüzyıl çocuk dergiciliği ve eğitsel işlevleri üzerine. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/simsek.htm.
- Yılmaz, E. (2017). Türkçe çocuk gazetelerinde Osmanlı kimliği (1869-1908). *Kebikeç*, 43, 73-123. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/34129148>.

Ek 5. İlk Sayı, 3.Bölüm
(Muhtrâ-i Kitâbetü'l Arz)

Ek 6. İlk Sayı, 4.Bölüm (Tarih)

Ek 7. Mecmû'a-i Nevresîdegân'ın Kapağı

MECMÛ' A-İ NEVRESİDEGÂN

—•—

—* Mündericâtı *—

Umûm-ı mekâtib-i rüştiye şakirdânına nâfi şeylerden ve bâhusus ahlâka medârı olacak mübâhası şâmil olan mütenevvia ile hesap coğrafiya tarih fenlerinden ibaretir.

—•—

Rüfeka-yı selâse-yi tahniyye

H. Tayfur . S. Âsaf : Y. Vasfî

Cüz'ü numarası

1

Fiyatı

Kuruş

2

—•—

Maanif-i nezâret-i celilesinin ruhsatıyla

{ Mektep-i Sanâyi'-i Şahâne matba'asında tab' olundu }

—•—

Bilhassa Bâb-ı Âli caddesinde 22 numaralı kitapçı

Karâbet Ağanın dükkânıyla sair kitap satılan mahallerde satılmaktadır